

ZA ČIST GRAD – TI SI NA POTEZU

Održivi razvoj u Opštini Leposavić

-analiza stanja i predlog metodologije istraživanja-

Krajnji cilj projekta: pospešiti lokalni održivi razvoj učešćem građana u pitanjima vezanim za stanje životne sredine u opštini Leposavić.

Osnovna ideja projekta: Pospešiti učešće građana/ki (pre svega mladih) u donošenju odluka na lokalnom nivou.

Analiza obuhvata:

- Analiza projektnog predloga i metodologije istraživanja:

Na osnovu projektnog predloga, iznet je okvir za istraživanje koje bi trebalo da bude osnova daljeg razvoja projekta.

*Izostavljen je deo koji se odnosi na kvantitativno istraživanje stavova građana pošto je ono već završeno.

Analiza uočava dobre strane i potencijalne nedostatke projekta.

- Analizu postojećih dokumenata:

Analiza se koncentrisala na Strategiju ekonomskog razvoja Opštine Leposavić i Akcioni plan.

- Analizu stavova građana/ki:

U skladu sa projektnim predlogom, izdvojeni su i analizirani naročito bitni odgovori koji pružaju osnov za dalji razvoj projekta.

- Predlog za dalje delovanje organizacije:

Dati su saveti za pristupanje javnom zagovaranju i budućem radu uopšte, uzimajući u obzir specifičnost tematike i lokalnog političkog konteksta i izdvojena su četiri moguća pravca delovanja i razvoja projekta.

PREDLOG METODOLOGIJE ISTRAŽIVANJA

	Metod	Ciljna grupa	Osnovna pitanja	Ko?
1. Desktop analiza	-		<ul style="list-style-type: none"> - Opštinske strategije i planovi; - Koji dokumenti nedostaju u opštinama; - Javno mnjenje; - Postojeće akademske analize. 	Konsultant
			<i>Nedostatak podataka/analiza/dokumenata/strategija/akata</i> takođe je vredan nalaz. Nedostatak na primer lokalne strategije održivog razvoja odlična je prilika da se građani angažuju u tom pravcu.	
2. Kvalitativno istraživanje	Polu-strukturirani intervjui	<ul style="list-style-type: none"> - Čelnici lokalne samouprave (LS) - službenici LS „zaduženi“ za životnu sredinu. - strukovna udruženja U nedostatku strukovnih udruženja: ugledni inženjeri lekari profesori i sl. - Predstavnici lokalnih nevladinih organizacija Predstavnici industrijskih postrojenja, velikih kompanija „zagađivača“ - predstavnici poslovnih udruženja - poljoprivrednici - predstavnici političkih stranaka - Nastavnici biologije i Poljoprivredni fakultet. 	<ul style="list-style-type: none"> - Koji su osnovni problemi u našoj zajednici ? (rangirati) - Da li očuvanje životne sredine treba da bude prioritet lokalne samouprave? - Koji su glavni problemi kada je u pitanju stanje životne sredine u Leposaviću. - Da li razumeju koncept održivog razvoja? - Da li se u svom poslu bave pitanjem životne sredine tj. da li u sprovođenju svojih aktivnosti razmatraju uticaj na zaštitu životne sredine. - Koliki procenat budžeta se izdvaja u ove svrhe. - Ako DA - kako? - Ako NE - zašto? - Kakve planove/programe vaša firma/organizacija/stranka razvija po pitanju zaštite životne sredine I održivog razvoja. <p><u>POTPITANJA</u> se odnose na</p> <ul style="list-style-type: none"> - razumevanje koncepta održivog razvoja. - Razumevanje Arhuske konvencije 	Innovate

	<p>Istraživanje se zadržava na subjektivnim percepcijama i ne treba da se bavi objektivnom analizom stanja životne sredine već treba da utvrdi ko je <i>nadležan</i> da se bavi praćenjem stanja, zaštitom i unapređenjem životne sredine tj. <i>kome građani treba da se obraćaju</i>. Ukolio je nejasno kome građani treba da se obraćaju odnsno ne postoje adekvatne institucije, i politike, ovim će se utvrditi <i>koje institucije i politike je potrebno razvijati</i> u odnosu na potrebe građana.</p>	<p>POLJOPRIVREDNICI Ovo nije nužno i projekat se može koncentrisati samo na <i>urbano stanovništvo</i> ali ako se želi pokriti cela opština koja ima preko 70 sela i zaselaka onda se moraju uzeti u obzir i seosko stanovništvo odnosno poljoprivrednici sa svojim specifičnim potrebama.</p> <p>NASTAVNICI BIOLOGIJE nisu uobičajena ciljna grupa ali jako važna, i ispravno identifikovana u predlogu projekta. U manjim sredinama naročito, prosvetni radnici često uživaju naročiti ugled.</p> <p>POLJOPRIVREDNI FAKULTET takođe može biti odličan „izvor ljudskih resursa“ u tom smislu i mogući partner u budućnosti.</p>	<p>BUDŽET – Pitanje se odnosi na lokalnu samoupravu i industriju.</p> <p><i>Ako se ne bave životnom sredinom, zašto?</i> Pitanje se naročito odnosi na privredu i OCD. - Na privredu pod pretpostavkom da nemaju adakvatne standard zaštite životne sredine, - Na OCD pod pretpostavkom da nisu animirale građane da se bave ovom tematikom.</p> <p>PLANOVI I PROGRAMI -Za lokalne samouprave i preduzeca pitanje se odnosi na strategije i planove. - Za političke stranke pitanje se odnosi na programske ciljeve i predloge praktičnih politika (<i>policy</i>).</p> <p>RAZUMEVANJE ODRŽIVOG RAZVOJA U sličnim istraživanjima, najčešće se ispostavlja da donosioci odluka u Srbiji a potom i sve druge grupe, pod održivošću podrazumevaju samo finansijsku održivost a zanemaruju ekološke i društvene aspekte.</p> <p>ARHUSKA KONVENCIJA je međunarodni instrument zaštite životne sredine koji garantuje</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pravo na dostupnost informacija o stanju životne sredine; 2. pravo građana da učestvuju u procesu donošenja odluka koje se odnose na životnu sredinu (<i>građanska participacija</i>); 3. pravo na pravnu zaštitu („pristup pravdi“) ako su gore navedena prava povređena. 	
--	--	---	---	--

3. Takmičenje- /Video-klipovi	Komparativna analiza	Mladi (15-30) godina	OSNOVNO PITANJE: Da li su problem koje su uočili mladi slični problemima koji su uočeni u intervjuima/anketi? Da li su problem identifikovani u klipovima, isti oni koje ste vi identifikovali?	Innovate
		50% stanovnika opštine Leposavić mlađe je od 25 godina tako da je fokus na mlade dobra ideja.	Ono što se može očekivati od pristiglih radova jeste da se identifikuju problemi koji su „vidljivi“. To takođe podrazumeva da se problemi koji su dublji „nevidljivi“ i često ozbiljniji zanemare (npr. kvalitet nadzemnih i podzemnih voda, uticaj životne sredine na zdravlje, prisustvo teških metala u vodi i zemljištu, održivi razvoj).	
4. Kvantitativno istraživanje	Anketa (5-10 minuta)	150 mladih *razdvojiti tri kohorte: 1. srednjoškolci 2. studenti 3. ostali	KRATKA ANKETA koja neće oduzeti više od 5-10 minuta.	Innovate URAĐENO
		*obratiti pažnju na rod ispitanika U istraživanjima koja se odnose na životnu sredinu neretko se dešava da žene pokazuju veću senzibilisanost za pitanja održivog razvoja I zaštite prirode.		
5. Analiza podataka				Konsultant + Innovate

PRELIMINARNA ANALIZA STANJA

Opština Leposavić nalazi se u pravnom „vakuumu“ između srpskih i kosovskih insticija, čekajući nastavak **procesa pregovora Beograda i Prištine** u vezi sa uspostavljanjem Zajednice srpskih opština na severu Kosova. Lokalne institucije i propisi koji se tiču zaštite životne sredine i lokalnog održivog razvoja u Srbiji su se, tokom poslednjih 15 godina (od 2000-e), razvijali pod uticajem evropskih integracija i transpozicije *acquis*-a dok je na severu Kosova, pa i u Leposaviću na tom polju postojala stagnacija.

U nedostatku drugih podataka, najrelevantniji pregled stanja u ovoj oblasti pružaju Izveštaji o napretku Evropske komisije (*EU Progress Report 2011-15*). **Izveštaji Evropske komisije** (EK) podvlače da je stanje u oblasti životne sredine izrazito loše. Ističe se nedostatak administrativnih kapaciteta i ljudskih resursa (2012, 2013). U poslednjem izveštaju (2014) EK ističe da je nedostatak interesovanja javnosti postao opasnost za javno zdravlje i kvalitet života na Kosovu. Celo poglavlje je, slobodno možemo reći, katastrofalno ocenjeno.

Najozbiljniji ekološki problem u opštini Leposavić je (1) **zagađenje od Kombinata „Trepča“** odnosno površinske i podzemne eksploatacije olovo-cinkane rude, koje karakteriše skoro celu teritoriju severnog Kosova. Pouzdana i sistematična merenja za opštinu Leposavić ne postoje ali je problem vidljiv pre svega u **zagađenju vazduha i vode** (u kojoj se neretko nalaze teški metali) ali i **zemljišta** od eksploatacije rude i odlaganja velike količine jalovine na teritoriji Opštine.

Pored toga (kako je primećeno u opisu projekta) ostali vidljivi problemi koji se tiču zagađenja životne sredine su i (2) divlje deponije odnosno **neadekvatno upravljanje otpadom**. Projekatni predlog ispravno primećuje i (3) **nedostatak svesti građana/ki** o problemu stanja životne sredine i lokalnog održivog razvoja.

Predlog projekta nije identifikovao bar dva međusobno povezana važna potencijalna problema: **zagađenje vazduha** i (4) **neodrživu upotrebu šumske biomase**. Na Kosovu se, prema neobjavljenim podacima Američkog univerziteta na Kosovu (AUK), godišnje poseče oko milion kubnih metara drveta preko količine koja bi se mogla smatrati održivim korišćenjem drvne biomase. To drvo koristi se uglavnom kao ogrevno drvo u zimskim mesecima usled lošeg sistema grejanja i nepouzdanog snabdevanja električnom energijom. Drvo se pali u neefikasnim uređajima (takozvanim smederevcima) koji, osim što su energetske neefikasni proizvode

zagađenje opasno po zdravlje ljudi i životnu sredinu. Šire posmatrano, u pitanju je problem **energetskog siromaštva**. Istraživanja za Opštinu Leposavić nisu dostupna ali se može pretpostaviti da je ovaj problem široko rasprostranjen kao na celom Kosovu.

(5) Projektni predlog ne bavi se **strateškim dokumentima** Opštine koji su osnov za donošenje odluka u oblasti planiranja zaštite životne sredine i održivog razvoja (lokalni plan razvoja i lokalni ekološki akcioni plan). (6) Takođe, projekat ne stavlja problem zaštite životne sredine u kontekst **održivog razvoja**, i ne razmatra pitanja zaposlenosti, zelene ekonomije, društvene inkluzije itd.

(7) **Zaštita prirode** takođe je potencijalno važna komponenta lokalnog održivog razvoja i zaštite životne sredine. Na teritoriji opštine Leposavić nalazi se jedan deo zaštitne zone Nacionalnog parka Kopaonik.

ODRŽIVI LOKALNI RAZVOJ

Koncept održivog razvoja podrazumeva mnogo više od zaštite i unapređenja životne sredine. Održivi razvoj podrazumeva da se pri donošenju odluka vodi računa o ekonomskim aspektima (ekonomski rast, lokalni razvoj, javne finansije, potrebe tržišta itd.) ali podjednako i o društvenim (društveni razvoj, ljudska prava, manjinske grupe, potrebe i želje zajednice, kulturna baština itd.) i ekološkim aspektima (stanje životne sredine, zaštita prirode). Održivi razvoj, nalazi se dakle u stalnom balansiranju na „tromeđi“ ova tri aspekta razvoja.

Na primeru opštine Leposavić to svakako znači da se moraju uzeti u obzir industrijska postrojenja na severu Kosova (pre svega Trepča) ali i njihov uticaj na zdravlje ljudi i životnu sredinu (strateška procena uticaja na životnu sredinu) pri svakoj odluci o budućnosti te industrijske grane.

Alternativa razvoju zasnovanom na „prljavoj“ industriji bila bi zelena ekonomija i npr. razvoj organske poljoprivrede, ili eko-turizma. S obzirom da u opštini postoje samo dva naselja gradskog karaktera (Leposavić i Lešak), malobrojni postojeći radovi o privrednim potencijalima opštine Leposavić ističu upravo **ruralni razvoj** kao razvojnu šansu: održivu poljoprivredu i ruralni turizam. Ne postoji, međutim, analiza koja bi ukazala na koji način je nasleđeno stanje životne sredine (npr. zagađanje zemljišta i vode) moguća prepreka npr. organskoj proizvodnji kao ni analize postojećih ljudskih resursa ili mogućih pozitivnih efekata na zaposlenost i privredni rast.

POSTOJEĆI PLANSKI DOKUMENTI

Planiranje u oblasti zaštiti životne sredine je najvažniji element delovanja lokalne samouprave u ovoj oblasti. Lokalne samouprave u RS uglavnom imaju planiranje kao jednu od osnovnih aktivnosti. **Zakon RS o lokalnoj samoupravi** kaže da se lokalna samouprava „stara o zaštiti životne sredine, donosi programe korišćenja i zaštite prirodnih vrednosti i programe zaštite životne sredine, odnosno lokalne akcione i sanacione planove, u skladu sa strateškim dokumentima i svojim interesima i specifičnostima i utvrđuje posebnu naknadu za zaštitu i unapređivanje životne sredine“. Aktivnosti lokalne uprave u zaštiti životne sredine na lokalnom nivou, u velikoj meri su sprovođenje i izvršavanje odluka lokalnih skupština u ovoj oblasti i stoga su **planska dokumenta** posvećena životnoj sredini dobar pokazatelj odnosa lokalnih samouprava, odnosno političke zajednice prema ovoj oblasti.

Planski dokumenti mogu biti (1) opšti planski dokumenti za zaštitu životne sredine (npr. **strategija lokalnog održivog razvoja, lokalni ekološki akcioni plan – LEAP**); (2) posebni planski dokumenti koji se bave posebnim segmentom zaštite životne sredine (npr. lokalni plan upravljanja otpadom, plan upravljanja otpadnim vodama); (3) ostali planski dokumenti bitni za

zaštitu životne sredine ali nisu direktno ili isključivo vezani za tu oblast, kao što je npr. Prostorni plan opštine.

Planski dokumenti trebalo bi da međusobno stoje u hijerarhijskom odnosu. Tako npr. LEAP proizilazi iz i podređen je lokalnoj strategiji održivog razvoja. Čak i kada postoje planovi, bolna tačka svih opština u Srbiji i na Kosovu je **sprovođenje** planova.

Osnovni planski dokument u opštini Leposavić je *Strategija ekonomskog razvoja opštine Leposavić 2014-2016*. Uz Strategiju postoji i *Plan implementacije Strategije* (Akcioni plan). Ovo nije strategija održivog razvoja iako je jedna od četiri komponente, odnosno identifikovane oblasti intervencije, upravo životna sredina. Dokument razmatra i predlaže mere koje međusobno često nisu povezane i ne razmatra konzistentno sva tri aspekta održivog razvoja niti se jasno odlučuje za određeni pravac razvoja Opštine. Npr. Strategija na jednom mestu predlaže razvoj **pčelarstva** a na drugom podršku **organskoj poljoprivrednoj proizvodnji**, na osnovu nalaza da se mineralno đubrivo inače malo koristi (str. 11), međutim, pri razradi ovih predloga ne uzima u obzir zagađenje vazduha, vode i zemljišta (obrađeno u drugom segmentu) koje je osnov za razvoj organske proizvodnje. Slično je i sa razvojem turizma (str 20). Pominju se banjski ili elitni **turizam** na Kopanoiku, ali se nedovoljno razmatraju prirodni, infrastrukturni i ljudski potencijali za ostvarivanje ovih predloga. Strategija ispravno primećuje da je „jedna od najvažnijih potreba mladih zapošljavanje” i da je „**nezaposlenost** problem sa kojim se mladi suočavaju već duži period, a opština čini značajne napore u okviru svojih nadležnosti da smanji nezaposlenost mladih“ (str. 16) ali se ne razmatraju prednosti zelene ekonomije na rast zaposlenosti.

Strategija primećuje da se „pored električne energije koriste se i **čvrsta goriva** – drvo i ugalj, uglavnom za grejanje. Količina tečnih goriva se koristi u manjoj količini (plinske peći i agregati)“ (str. 14) ali se ovaj nalaz dalje ne razrađuje niti se stavlja u kontekst **energetskog siromaštva** kako je prethodno objašnjeno.

Ipak, dokument je dobro polazište za dalju razradu tačaka koje se tiču unapređenja stanja životne sredine i održivijeg razvoja Opštine.

Prema Strategiji ciljevi u *Oblasti intervencije 4 – Očuvanje kvaliteta životne sredine i racionalno gazdovanje prirodnim resursima* postavljeni su na sledeći način:

OPŠTI CILJ	SPECI- FIČNI CILJEVI	MERE ZA OSTVARENJE CILJA	Obrazloženje mera (izdvojeno prema Strategiji)	Odgovarajuć e mere iz Aktionog plana
Opština Leposavić, prostor vrednih ekosistema, primenjuje principe održivog korišćenja prirodnih resursa i zaštite životne sredine.	1. Otklanjanje posledica zagađenja životne sredine	*Sanacija jalovišta, prevencija aerozagađenja i zagađenja tla; *Sanacija i uklanjanje divljih deponija.	<ul style="list-style-type: none"> - Industrijski razvoj i naslede zagađenja i primene prljavih tehnologija. - Problem aerozagađenja identifikovan kao najočigledniji (čestice sa jalovišta). - Kao posledica eolske erozije sa jalovišta, javlja se i zagađenje zemljišta. - Pozicioniranje jalovišta pored najvećeg vodotoka reke Ibar dodatno ugrožava okruženje jer spiranjem padavina kontaminirajuće supstance direktno otiču u vodotok reke Ibar. - Rekultivacijom degradiranog zemljišta i jalovišta može da se postigne poboljšanje stanja životne sredine i kvaliteta života svih stanovnika. - Neke od aktivnosti su već realizovane u opštinama u okruženju, i na tim dobrim iskustvima je potrebno graditi dalje aktivnosti koje same po sebi mogu da otvore nova radna mesta i ožive zajednicu. - U okolini grada i seoskih naselja nalazi se veliki broj nekontrolisanih smetlišta i velikih količina odbačenog otpada (divlje deponije). Sanacija tih tačaka zagađenja - Izrada mape divljih deponija, informativno edukativna kampanju i akcioni plan za čišćenje divljih deponija. - Kako sprečiti da se takve deponije ubuduće stvaraju bilo kroz davanje nove namene zemljišta, omogućavanje otvorene linije za prijavu odlaganja kad bi se to brzo moglo rasčistiti, rad na povećanju odgovornosti pojedinca i zajednice. 	
	<p>Pre pristupanja projektima izgradnje deponija, potrebno je uraditi Plan upravljanja otpadom. Ideja da se ozgradi regionalna deponija ima smisla, a naročito je značajna sa stanovišta budućih nadležnosti <i>Zajednice srpskih opština</i> u opštinskom planiranju tako da se buduće aktivnosti organizacije mogu usmeriti u tom pravcu. (v. cilj 3)</p> <p>U javnom zagovaranju treba voditi računa da se sva krivica ne svali na „nasleđeno stanje“ .</p> <p>U zagovaranju održivijeg razvoja ili planiranja za održivi razvoj uvek je korisno isticati <i>zaposlenost</i> kao bitan element održivog razvoja.</p>			

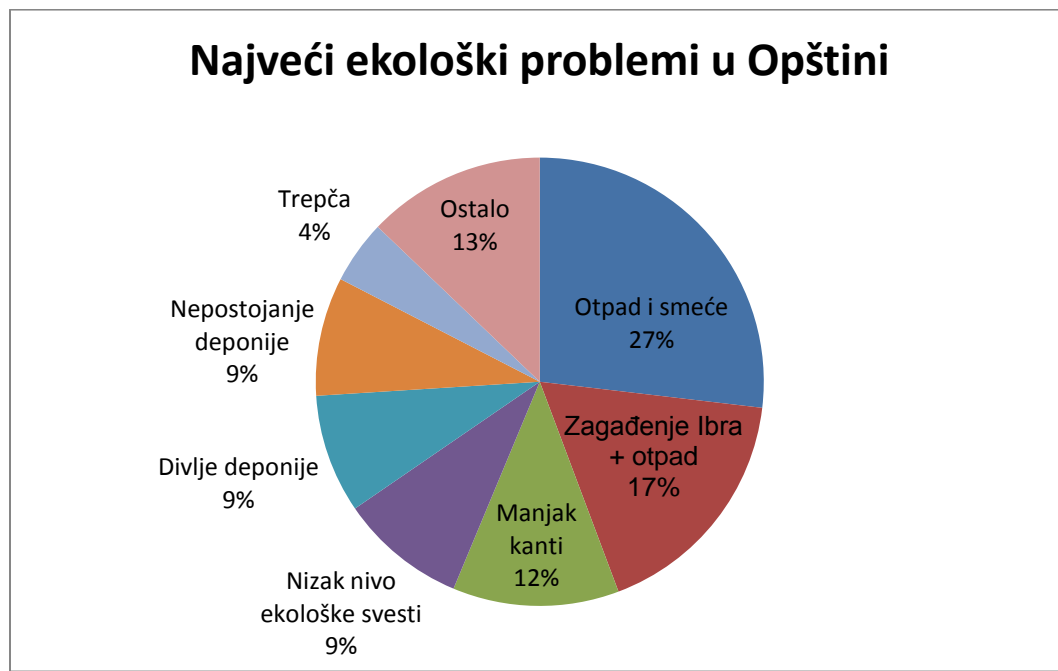
<p>Informaciono-edukativne kampanje ovog tipa u Srbiji do sada nisu donele očekivane rezultate, osim kratkoročnih, tako da treba biti obazriv i ne upasti u zamku „promotivnih aktivnosti“ bez javnog dijaloga i promene praktičnih politika.</p>			
<p>2. Održivo korišćenje prirodnih resursa</p>	<p>* Staranje o vodnim resursima i njihovo održivo korišćenje (otpadne vode i vodosnabdevanje);</p> <p>* Održivo korišćenje šuma i zaštita biodiverziteta šumskih ekosistema, kao i programi pošumljavanja (naročito kroz sistem javnih radova);</p> <p>*Promocija održivog korišćenja zemljišta i podrška organskoj poljoprivredi;</p> <p>*Održivo korišćenje mineralnih sirovina (šljunka, krečnjaka i metalnih ruda);</p> <p>*Primena pilot aplikacija za obnovljive izvore energije.</p>	<p>- Ovaj strateški cilj je usrednjen na pronalaženje opcija praktične politike za odvajanje ekonomskog razvoja od trenda eksploatacije prirodnih resursa i uticaja na životnu sredinu.</p> <p>- Uputstava iz različitih oblasti koje bi se odnosile na gazdovanje vodama, zemljištem, energetske efikasnost, šumske resurse itd.</p> <p>- Nema održivog razvoja.</p> <p>- Pošumljavanje šumskih goleti, kroz programe javnih radova, može da doprinese barem privremenom smanjenju nezaposlenosti i dohodovanju lokalnog stanovništva.</p> <p>- Primena kodeksa dobre poljoprivredne prakse u upravljanju poljoprivrednim zemljištem i promocija organske poljoprivrede mogu da doprinose konkurentnosti lokalne poljoprivrede kroz povećanje Pilot projekti za uvođenje dobre poljoprivredne prakse, organske poljoprivredne proizvodnje i očuvanje agroddiverziteta i autohtonih rasa domaćih životinja, mogu biti osmišljeni u okviru ove mere kao šanse za razvoj.</p> <p>- Na kraju, aktivnom promocijom primene održivih izvora energije, u ovaj strateški dokument se uvodi mera čiji je cilj pre svega edukacija i demonstracija potencijala održivih energetskih izvora u službi nekih od infrastrukturnih ili privrednih rešenja. Izrada pilot postrojenja za grejanje javnih objekata na biomasu, postavljanje fotonaponskih ćelija na neki od javnih objekata, mikro aplikacije u poljoprivredi ili u javnom prostoru poboljšaće razumevanje o potrebi da se razmišlja o investicijama u obnovljive energente.</p>	<p>Izgradnja taložnika sa ugrađenim sistemom za preradu otpadnih voda gradske kanalizacije Sočanica, Leposavić i Lešak</p> <p>Hidrogeološka istraživanja u Banji Vuča kod Sočanice</p>
<p>Održivo korišćenje prirodnih resursa mora biti osnov ekonomskog razvoja. Takva se promena ne postiže partikularnim akcijama poput pisanja priručnika i sl. već planiranjem u cilju održivog razvoja. U tom smislu ovaj specifični cilj trebalo bi da bude opšti ili jedan od opštih ciljeva neke buduće strategije održivog razvoja.</p> <p>Gazdovanje šumama i drugim prirodnim resursima osnov je takvog održivog razvoja i učešće javnosti u tom procesu je ključno. Organizacija bi zato u budućnosti trebalo da zagovara izradu studija o stanju ovih resursa i njihovu dostupnost javnosti.</p>			

<p>Podrška organskoj proizvodnji mora prvo da uzme u obzir kvalitet zemlje vode i vazduha tj. mora se izvršiti preliminarno istraživanje da bi se ustanovilo da li su određene parcele zadovoljavajućeg kvaliteta da bi proizvođači sa njih dobili sertifikat organskog proizvoda. Ukoliko je problem zagađenje zemljišta teškim metalima sa jalovišta u blizini, onda je ideja organske proizvodnje prazno slovo na papiru.</p> <p>Primena pilot aplikacije za obnovljive izvore energije ima smisla u cilju promocije obnovljivih izvora energije. Sama promocija, međutim, nije dovoljna ukoliko se u perspektivi želi postići održivije korišćenje energije i u domaćinstvima i privredi. Građani Leposavića verovatno nemaju sredstava da investiraju u obnovljive izvore energije niti mogu priuštiti skupe kredite. Na duži rok, promocija alternativnih izvora energije mora uzeti to u obzir. Zato bi bilo ispravno prvo ili paralelno sa promotivnim aktivnostima ove vrste, pozabaviti se i problemima „običnih“ građana kao što je energetska siromaštvo i problema poput npr. grejanja na čvrsta goriva u zimskoj sezoni.</p>			
<p>3. Unapređenje infrastrukture za uređenje životne sredine</p>	<p>*Izrada Lokalnog ekološkog akcionog plana;</p> <p>*Razvoj regionalnog koncepta upravljanja komunalnim otpadom i komunalnim i industrijskim otpadnim vodama (regionalna komunalna deponija (opštine Leposavić, Zvečan, Kosovska Mitrovica, Zubin Potok);</p> <p>*Podrška programima reciklaže;</p> <p>* Infrastruktura za prikupljanje otpada u seoskim sredinama i na turističkim lokalitetima;</p> <p>* Prevenirica i otklanjanje posledica elementarnih nepogoda.</p>	<p>- Zbog nedostatka sanitarne deponije otpad se odlaže neadekvatno, na privremenom smetlištu u blizini grada, i na velikom broju divljih deponija naročito u seoskim sredinama.</p> <p>- Naročito je potrebno proširiti mrežu prikupljanja otpada na seoske sredine</p> <ul style="list-style-type: none"> • izrade studije procene uticaja na životnu sredinu i studije izvodljivosti potrebnih za izgradnju regionalne deponije; • izrade tender dokumentacije za izgradnju regionalne deponije; • izrade plana integrisanog upravljanja otpadom; • katalogizacije izvora zagađenja; • razvoja sistema monitoringa zagađivača; • same izgradnje regionalne deponije; • izrade i realizacije planova sanacije divljih deponija. <p>- Odluka koja postoji o izgradnji regionalne deponije za opštine Leposavić, Zvečan i Kosovska Mitrovica je u razvoju, ali još uvek nije postignut dogovor o lokaciji.</p> <p>- Uporedo sa unapređenjem sistema odlaganja otpada, a u duhu dobre prakse upravljanja otpadom, potrebno je inicirati u opštini Leposavić reciklažne programe za poboljšanje kvaliteta života i zdravlja stanovništva, inicijativu značajnu zbog očuvanja resursa, uštede energije i smanjenja zagađenja. Podrškom mikro reciklažnim postrojenjima za papir, karton, PET, metalnu ambalažu i strateškim razvojem sakupljačke infrastrukture, kontejnera itd, može se obezbediti zainteresovanost tržišta za otkup prikupljenih sirovina.</p> <p>- Uz to je potrebno pre svega organizovati programe informisanja i edukacije građana</p>	<p>Izrada Lokalnog ekološkog akcionog plana</p>

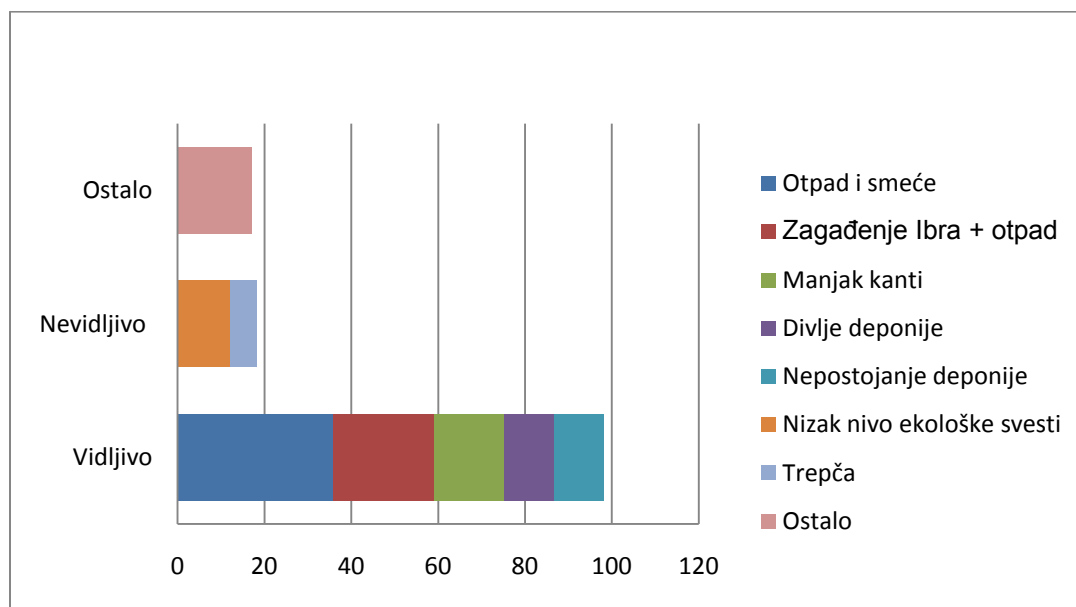
<p>Poboljšanje komunalne infrastrukture mora obihvatiti i seoske i urbane delove opštine, i osnov za to bio bi opštinski plan upravljanja otpadom i organizacija treba da insistira na planiranju a tek onda na edukaciji i promociji pilot projekata.</p> <p>LEAP još uvek nije izraden i opština je u fazi prikupljanja sredstava. LEAP bi kao dokument trebalo da odgovori na pitanja zaštite i unapređenja životne sredine na lokalnom nivou, uzimajući u obzir sve lokalne specifičnosti. U procensom smislu, rad na LEAP-u trebalo bi da okupi <i>sve zainteresovane strane</i> i definiše prioritetne oblasti ali i proceni kapacitete potrebne za akciju.</p>			
<p>4. Promocija prirodnih vrednosti i edukacija lokalnog stanovništva</p>	<p>* akcije za jačanje svesti o ekološkim vrednostima i modelima ponašanja i upravljanja resursima;</p> <p>* promocija ekoloških vrednosti u podkopaoničkom području kao turističkih potencijala.</p>	<p>- nedovoljna usmerenost na prirodne resurse koji bi bili osnova razvoja manje ekološki agresivnih privrednih grana (proizvodnja zdrave hrane, turizam i dr.).</p> <p>- Prevazilaženje ovakvog stanja ekološke svesti građana Leposavića zahteva stvaranje uslova za poboljšanje ekološkog informisanja i ekološke edukacije za veće učešće građana u rešavanju ekoloških i ključnih razvojnih problema.</p> <p>- proširiti obraćanjem novim ciljnim grupama kao što su preduzetnici, porodice, potrošači, javne institucije itd.</p> <p>- Uvođenje ekološke edukacije u sve javne medije, pokretanje i razvoj elektronskih komunikacija kad su u pitanju prirodni resursi, često je efikasna strategija, imajući u vidu širok krug korisnika.</p> <p>- Civilni sektor je tradicionalno dobar partner u realizacij i ovakvih aktivnosti</p>	
<p>Strategija jasno podvlači saradnju sa civilnim društvom u segment edukacije, međutim civilno društvo mora biti uključeno u <i>sve faze</i> procesa planiranja i donošenja odluka I to je ono na čemu organizacija treba da insistira.</p>			

ANALIZA STAVOVA GRAĐANA/KI

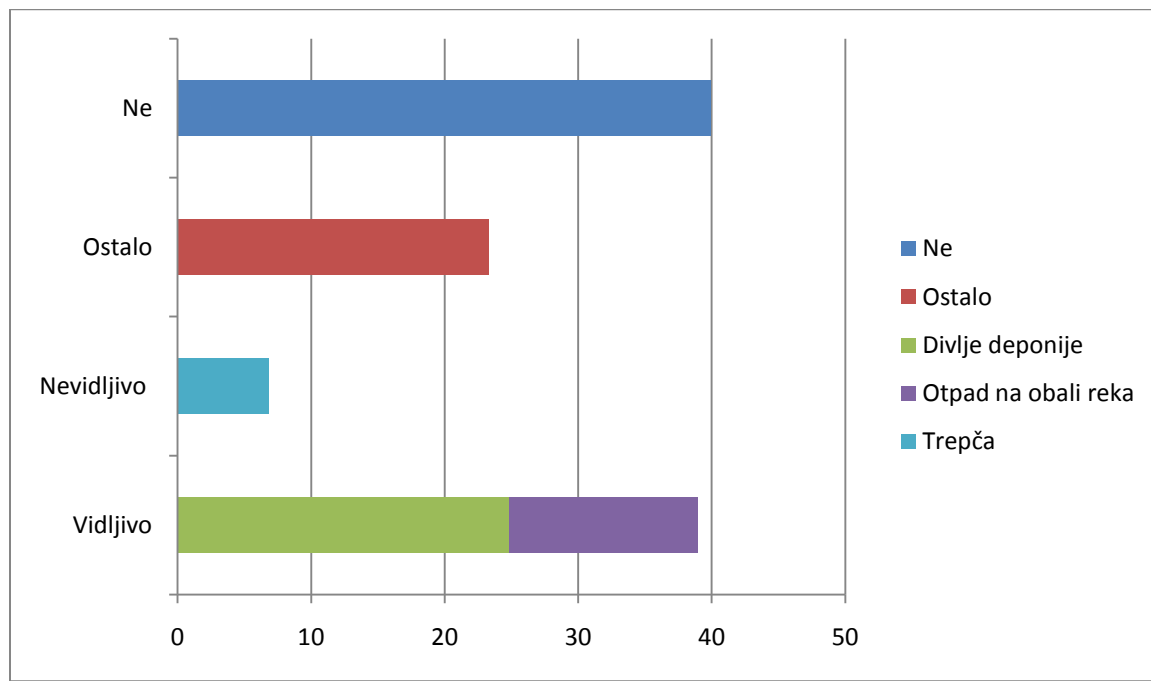
Na pitanje koji su najveću ekološki problem u Opštini, ispitanici su odgovorili na sledeći način:

Pitanja su bila zatovrenog tipa, ali je uočljivo da građani (očekivano) percipiraju samo one problem koji su „vidljivi“. Ako pregrupišemo odgovore na isto pitanje dobićemo sledeću sliku:

Na slično pitanje (da li smatrate da u vašoj neposrednoj okolini postoji nešto što ugrožava zdravlje i život ljudi), ako razvrstamo odgovore po istom kriterijumu (vidljivo/nevidljivo), dobićemo sledeći nalaz:

Prvo, oko 40% građana smatra da ništa ne ugrožava njihov život i zdravlje. Ako nešto pak jeste opasno, to „nešto“ je uglavnom (opet) otpad. Jedina nevidlja opasnost koju građani Leposavića naziru jeste opasnost od zagađanje koje dolazi od Trepče. O tome koja je opasnost ozbiljnija po život i zdravlje, ova analiza neće ulaziti, ali opasnost od industrijskog postrojenja poput Trepče trebalo bi da bude alarm za građane. Tipičan primer „nevidljivih“ problema je **tretman otpadnih voda** koji u Leposaviću *ne postoji*. Građani zagađenje reke percipiraju, kako se čini, pre svega kroz prisustvo smeća.

Anketa pokazuje da većina građana smatra da su ekološki osveščene osobe (64,89%) ali i da je njihovim sugrađanima potrebna više **obrazovanja** o ekološkoj problematici (62,21%) i to jeste veliki prostor za delovanje OCD. Polovina ispitanika (50,38%) smatra da nije dovoljno informisana o problemima zaštite životne sredine i mogućnostima za njihovo prevazilaženje. 15,65% ispitanika smatra da je moguće ostvariti pozitivne promene „podizanjem nivoa svesti” i to je baza na koju organizacija može da računa u svojim budućim edukativnim kampanjama i

javnom zagovaranju. Prostor za društveni angažman potvrđuje podatak da čak 58,4% ispitanika smatra da je pozitivna promena moguća ali *ne znaju na koji način se do nje može doći*.

ZAKLJUČCI I MOGUĆI PRAVCI JAVNOG ZAGOVARANJA

Dve su stvari korisne za budući razvoj projekta u političkom kontekstu severnog Kosova a odnose se na bilo koju aktivnost i buduće javno zagovaranje. Prvo, „**evropski standardi**” u ne moraju nužno biti dobra poruka javnog zagovaranja. Umesto evropskih standarda može se govoriti o opasnostima i koristima za život, zdravlje i ekonomiju ili učešću javnosti a u tehničkom smislu, eventualno, o „najboljoj postojećoj tehnologiji“ (engl. *best available technology*). Takođe, izrazito važno, održivi razvoj podrazumeva i **socijalnu komponentu**. U tom smislu, u osetljivim kosovskim društvenim okolnostima, potrebno je insistirati na društvenoj održivosti i stalno promovisati **interetnički dijalog i inkluziju** naročito oko pitanja koja se tiču zajedničkog nasleđa poput zagađenje životne sredine i uticaj na zdravlje od prošlih i budućih aktivnosti Trepče. Prethodna iskustva KFOS-a, baš kada je u pitanju nasleđe Trepče, mogu biti dragocena.

Na osnovu analize postojećih dokumenata, mogu se izdvojiti četiri moguća pravca delovanja:

1. (prema institucijama) Praćenje sprovođenja lokalne strategije ekonomskog razvoja

Strategija ne postavlja jasne indikatore što bi moglo da bude naknadno ispravljeno, ali i pored toga može se pratiti i evaluirati rad na konkretnim projektima predviđenim Akcionim planom.

2. (prema institucijama) Zahtev da se za opštinu Leposavić izradi LEAP

LEAP mora biti izrađen u skladu sa načelom učešća građana u donošenju odluka koje se tiču životne sredine. U tom smislu može se raditi na edukaciji građana (npr. o Arhuskoj konvenciji, v.4.).

3. (prema političkim stranakama, građanima i institucijama) Zahtev za jasnim definisanjem nadelžnosti Zajednice srpskih opština.

Kako je rečeno, severne kosovske opštine nalaze se u vakuumu između Prištine i Beograda, iščekujući nedefinisani okvir Zajednice srpskih opština. Ono što se svakako zna na osnovu

Briselskog sporazuma jeste da će Zajednica srpskih opština imati **nadležnosti u oblasti** obrazovanja, zdravstva, kulture i **opštinskog planiranja**. Planiranje je ovde od naročite važnosti jer se dobrim planiranjem i strateškim podsticanjem privrede može postići održiviji razvoj lokalne zajednice. Svi planski dokumenti koji se budu razvijali u budućnosti moraće da budu u skladu sa dogovorom o Zajednici srpskih opština i njenim nadležnostima, naročito u oblastima **ruralnog i urbanog razvoja**, kako je za sada najavljeno. Jedna od tema koja bi se mogla tematizovati jeste i nadležnost za zaštitu životne sredine i lokalnog održivog razvoja.

Regionalna deponija je pomenuta u Strategiji i tu bi aktivnost trebalo pratiti i animirati i građane da se uključe i zahtevaju da se projekat dovrši. Politički, takav projekat mogao bi se predstaviti kao napredan projekat Zajednice srpskih opština i korak napred u odnosu na druge lokalne samouprave na Kosovu. S obzirom da Kosovo nema strategiju (zaštite) životne sredine, sličan pristup odnosio bi se na izradu strategije održivog razvoja ili LEAP-a.

4. (Prema građanima) Edukacija

Obrazovanje građana trebalo bi da ima dvostruku funkciju: da ih, sa jedne strane, obrazuje i informiše, a, sa druge strane, da ih mobiliše za akciju. Pri ovim aktivnostima trebalo bi uvek imati na umu koja je korist dobrog stanja životne sredine po zajednicu, osim što je „lepo“ da ne bacamo smeće gde stignemo. Potrebno je, dakle, staviti rad sa građanima u kontekst, i funkciju **održivog lokalnog razvoja**: govoriti o zdravlju, zelenim poslovima, zelenoj ekonomiji, zaposlenosti.